

Et Aarhundredes Fremskridt.

Den økonomiske Udvikling i Ølgod og
Ansager Sogne 1800—1903.

Af Sparekassebestyrer N. H. Uhd i Ølgod.

VORT elskede Fædreland har i det nittende Aarhundrede gennemgaaet mange Prøvelser, det har været indviklet i og været paatvunget Krige, der i mange Maader har været uheldsvangre for Landet, og som medførte store Indskrænkninger af dets Landomraade; men har det danske Folk paa Grund af Tidernes Ugunst ikke kunnet hævde sin Ret udad til, saa har det dog vist, at det er et levedygtigt Folk, der har gennemført store Fremskridt baade paa det ene og det andet Omraade. Navnlig har vort Landbrug gjort store Fremskridt: store Hedestrækninger er tilplantede, store udyrkede Arealer er tagne under Plov og kultiverede, ligesom forbedrede Driftsmaader er indførte. Men ikke alene ved en intensiv Drift har man skaffet sig større Afgrøder af Jorden; ogsaa ved at omsætte Afgrøderne gennem Husdyrbruget til mere forædlede Produkter har Landbruget forstaaet at skaffe sig større Indtægter, der atter er anvendte i Fremskridtets Tjeneste, saa

vort Landbrug endog er naaet frem til et Stade, der har vakt Udlandets Opmærksomhed.

Skønt Vestjylland af Naturen er den mindst begunstigede Del af vort Fædreland, med Hensyn saavel til Jordbund som til de klimatiske Forhold, og der her ikke opnaas saa store Resultater af Arbejdet, som i de heldigere stillede Egne, saa er der dog her foregaaet store og gennemgribende Forandringer i det nittende Aarhundrede.

Da jeg er født her paa Egnen og har været praktisk Landmand i over 40 Aar, saa har jeg noget personligt Kendskab til Udviklingen her i Aarhundredets sidste Halvdel. Min Fader, der var født her paa Egnen 1786, og var en efter Datidens Forhold veloplyst Mand, har fortalt mig meget fra sin Tid, ligesom jeg fra andre gamle og paalidelige Mænd har faaet Oplysninger, der tilsammen har formet sig som et Billede af Egnens Udséende, Landbrugets Standpunkt og Folkets Livsvilkaar ved Begyndelsen af det nittende Aarhundrede og Udviklingen, som den er foregaaet i Løbet af dette her i min nærmeste Omegn. Jeg har derfor ment, at det maaske kunde have Interesse for adskillige, særlig for de unge, at blive gjort bekendt dermed; og skal da, saa godt jeg formaar, tegne et Billede heraf. Jeg vil i det væsentlige begrænse mig til de 2 Sogne, hvortil jeg har det nøjeste Kendskab om Forholdene, nemlig Ølgod og Ansager.

Først vil jeg drage nogle Minder frem om Folkets Livsvilkaar i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Min Fader var som nævnt født 1786, altsaa 2 Aar, før Stavnsbaandet løstes. Han har fortalt mig adskilligt om Forholdene fra Stavnsbaandets Tid; her kun et Par Smaatræk. Første Vinter efterat min Fader var kon-

firmeret, blev han Lærer i den østlige Del af Starup Sogn, det var den Tid Omgangsskole. Mens Skolen var paa en Gaard i Hesselho, kom en lille Pige, en Datter af Gaardmanden, ind til ham en Morgenstund og fortalte, at der havde været saadan en „kjønne Karl“ her i nogle Dage, han havde givet hendes Fader mange „kjønne Penge“, og hendes Fader var kørt bort med ham sidste Nat. Min Fader havde ikke mærket noget til, at der opholdt sig nogen fremmed paa Gaarden, og der mentes nu sikkert, at det var Gaardmandens Broder, der for flere Aar tilbage var rømt fra Stavnen og som nu havde aflagt et hemmeligt Besøg i Hjemmet. Som Rømningsmand turde han jo ikke træde aabenlyst frem uden ubehagelige Følger. Et andet Træk fra Stavnsbaandets Tid angaar Herremændenes Ret til efter Forgodtbefindende at kunne bestemme, hvem af deres undergivne, der skulde være Soldat. Det var tunge og trange Kaar, for hvem det traf; de fik tit en slet Behandling af raa Befalingsmænd og maatte slide deres Ungdoms- og en Del af deres Manddomsaar, inden de kunde vente at komme tilbage til Hjemmet; og efter den lange og trange Tjenestetid var de som oftest uskikkede til at bryde sig en Bane. Der var paa den Tid en Familie i Vesterbæk, Øse Sogn, der var bekendt for sin ualmindelige legemlige Styrke. En Søn af denne havde paadraget sig Herremanden Etatsraad Teilmanns Unaade; han skulde nu „springe Soldat;“ Ridefogden skulde saa rejse med Karlen til Ringkøbing for at faa ham indskreven hos Udskrivningschefen der. Rejsen foregik i en af Datidens smalle Fjælevogne, hvor der kun kunde sidde en Mand paa hvert Sæde, Kusken foran, Ridefogden i Midten i en bekvem Agestol og Karlen

bagved paa et Agebræt. Efterat Indskrivningen var bragt i Orden, og de skulde stige til Vogns til Hjemturen, sagde Karlen til Ridefogden: „Nu er jeg Kongens Karl, og nu sætter jeg mig i Agestolen; du er kun Etatsraadens Karl, og du sætter dig bagved paa Agebrættet“. Paa Grund af Karlens fysiske Kræfter maatte Ridefogden finde sig heri. Ved deres Tilbagekomst til Nørholm tvang Karlen Kusken til at køre op i Borggaarden foran Herskabets Dør, hvor der ellers ikke kom andre end Herskabsvogne. I Tro paa, at det var en saadan, kom Etatsraaden ud paa Trappen; Karlen rejste sig og sagde: „Her sér De nu en Kongens Karl, Hr. Etatsraad!“ „Nu nu, der er dog noget ved den Karl“, sagde Etatsraaden, „han skal dog ikke være Soldat“. Og Ridefogden maatte til Ringkøbing igen for at faa ham fritagen.

Men i det hele taget har jeg ikke faaet Indtryk af, at Herremandsvælden har været saa trykkende her som mange andre Steder i Landet. Navnlig synes mig følgende Træk at være et Vidnesbyrd herom. -- Fæstegodset til Lindbjerggaard i Ølgod Sogn skal være solgt i Slutningen af det 18de Aarhundrede; største Delen af Ansager Sogn solgtes til Etatsraad Teilmann paa Nørholm, efter at Gaardene først var tilbudte Fæsterne til Købs, men kun faa benyttede sig af Tilbudet. Blandt disse var min Oldemoder, Peder Hansens Enke, der købte min Fødegaard „Rotviggaard“ til Selvejeendom for 300 Sletdalere = 640 Kr. Vel ved vi, at en saadan Kapital repræsenterede langt større Værdi i hine Tider end nu og maaske ikke var let at tilvejebringe for mange; det skal dog ikke have været Grunden til, at saa faa indlod sig paa Købet, men Fæsterne havde haft det godt under Herremanden paa Lindbjerg-

gaard og havde ikke den rigtige Forstaaelse af Selvejendommens store Betydning. Som Eksempel paa, at det ikke i alle Tilfælde var af Mangel paa Kapital, at Bønderne ikke købte deres Gaarde, kan anføres, at en Fæster i Skovlund ved Navn Christen Jørgensen var saa velhavende, at han kunde have købt og betalt hele Byen, men købte ikke sin egen Gaard. Efter at være bleven Fæster under Stamhuset Nørholm, havde han flere Processer med Etatsraad Teilmann og vandt adskillige af disse. Min Bedstefader og denne Christen Jørgensen drev Studehandel i Kompagni i flere Aar og solgte mange Stude til Etatsraad Teilmann, der imidlertid ikke maatte vide, at Christen Jørgensen var Part-haver. — Naar de kom Nord fra med en Drift Stude, blev Chr. Jørgensen tilbage i Skovlund, min Bedstefader og Fader tog med Studene til Nørholm, hvor min Fader sammen med Driveren havde Opsigt med disse, mens min Bedstefader var nede paa Gaarden og afsluttede Handel med Etatsraaden om en Del af Flokken.

Etatsraad Teilmann¹ skal have været en meget dygtig Mand, men vel ogsaa en noget streng og myndig Herre. Jeg skal ikke komme ind herpaa, men kun fremdrage et Træk, der viser, at han ogsaa beskyttede sine undergivne mod andres Overlast. — En af hans Bønder var med Urette dragen ind i en Sag og bleven arresteret i Kolding. Etatsraaden tog straks derved, kørte frem for Raadhuset i en almindelig Fjælevogn og gik op i Retten, hvor Sagen mod den tiltalte behandledes. Her blev han imidlertid afvist med de Ord: „Retten kender Dem ikke“, hvorpaa Etatsraaden svarede og med en lille Ed betonedes: „Kender Retten ikke mig, saa skal jeg nok lære Dem at kende Retten“. Da han kørte bort, skal der fra vedkom-

¹ Andreas Charles T. († 1790).

mende Retsbetjent være falden en haanende Udtalelse: „Det var nok en Pottemand fra Torstrup Sogn“. Det kom Etatsraaden for Øre, og næste Gang, han mødte i Kolding for at forsvare sin undergivnes Sag, kørte han frem i sin Stadskarosse forspændt med 4 Heste med Sølvtoppe og Blinkere. Han havde nu sørget for ikke alene at kunne godtgøre, hvem han var, men ogsaa sin undergivnes Uskyld og fik ham da løsladt. —

Etatsraad Teilmanns Efterfølgere paa Nørholm har i det hele behandlet deres undergivne meget human, og Navnet Rosenørn-Teilmann har haft en god Klang her paa Egnen. Jeg kan ikke undlade, ogsaa at fremdrage et Træk fra deres Tid, der viser, at de havde Omsorg for deres undergivne og tog sig af deres Sager. Omkring ved Aaret 1830, i den Tid, hvor visse Næringsveje var forbeholdte Handelsstanden og Haandværksstanden i Købstæderne, ejedes Stamhuset Nørholm af forlængst afdøde Frøken Rosenørn-Teilmann¹ og bestyredes i det væsenlige af hendes Broder Justitsraad Rosenørn². Paa Godset i Krasbjerg i Tistrup Sogn boede en Mand ved Navn Peder Laugesen; han havde lært Snedkerprofessionen, men Tiderne vare daarlige, og Peder Laugesen sad i smaa Kaar. Da han gerne vilde fortjene noget til Familiens Underhold i den trange Vintertid, lavede og solgte han nogle Møbler, men blev tiltalt for uberettiget Næringsbrug og idømt en større Bøde, som han ikke saa sig i Stand til at betale. Saa maatte han afsone denne og sidde i Varde Arrest i et Lokale ud mod Torvet, mens det aarlige Midsommers Marked afholdtes. Flere af hans Bekendte saa ham og hilste paa ham ude fra Torvet. Justitsraad Rosenørn havde ogsaa været i Varde Markedsdagen; hans Kusk, der kendte

¹ Ingeborg Christiane R.-T. († 1861). ² Leopold R. († 1840).

Justitsraadens gode Hjerte, vendte sig om mod ham paa Hjemvejen, og der udspandt sig følgende Samtale:

Kusken: „Det er dog slemt for den Snedker i Tistrup“. Justitsraaden: „Hvad for en Snedker?“ K.: „Peder Laugesen i Krasbjerg“. J.: „Hvad er der med ham?“ K.: „Han sidder arresteret i Varde“. J.: „Hvad har han gjort?“ K.: „Han har lavet og solgt nogle Møbler, hvorfor han er bleven idømt en stor Bøde, som han ikke kan betale og derfor maa afsone“. J.: „Det skulde du have sagt, mens vi var i Varde“.

Dagen efter tog Justitsraaden til Varde, gik ind til en af Lavets Mestre, som havde nydt Støtte af Frøken Rosenørn-Teilmann i sin Læretid, og som havde faaet et forholdsmæssig stort Laan af hende til sin Etablissement. Dette krævede Justitsraaden nu øjeblikkelig Betaling af. Mesteren kunde ikke forstaa, hvormed han havde forbrudt sig, og udtalte sit Haab om, at Frøkenen ikke vilde gaa saa strengt frem mod ham. Men han fik det bestemte Svar, at efterat Lavet havde foranlediget en af Stamhusets Bønder tiltalt og straffet, havde han kun Valget imellem øjeblikkelig Udbetaling af Laanet eller at skaffe Peder Laugesen fri. Kunde han ikke efterkomme et af de stillede Vilkaar, kunde kunde han forsikre ham om, at der vilde blive gaaet frem med den allerstørste Strengthed med Hensyn til Laanets Tilbagebetaling. Mesteren var ikke i Stand til at betale og maatte saa omkring til sine Lavsbrødre, der maatte skillinge sammen og selv betale Bøden. Hvorefter Justitsraad Rosenørn fik P. Laugesen med sig fra Varde samme Dag. —

Ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede har Eggen her haft et trist og mørkt Udseende. — Der fandtes store og udstrakte Hedestrækninger, saaledes: i Ølgod Sogn den store Krageris Hede med tilgrænsende Heder under Østbæk, Harkes, Hjullund og Grønfeldt, der udgjorde omtrent $\frac{1}{3}$ □ Mil. I den østlige Del af Sognet, den Del, der ligger Øst for Bækken, der gaar forbi Lindbjerggaard efter Hoven, var hele Arealet Hede, med Undtagelse af 4 Gaarde og 4 Huse, samt nogen Eng eller Kær. Denne Hedestrækning har ligeledes været mindst $\frac{1}{3}$ □ Mil, desuden større Hedestrækninger til Ekknud, Hjedding, Gammelgaard, Vestkær, Mejlvang, Bøllund og Vallund Byer, der vel tilsammen har udgjort $\frac{1}{3}$ □ Mil, foruden nogle mindre Hedestrækninger omkring i Sognet. — I Ansager Sogn fandtes endnu fuldt saa store Hedestrækninger, nemlig: en sammengrænsende Hede under Byerne Lærkeholt, Skovlund, Lund og Aalling, lige fra Hoddeskov Skel, Vest og Nord om de dyrkede Bymarker, lige til Egs Skel og Aalling Aa, omtrent $\frac{1}{2}$ □ Mil; saavel i Syd som Nord for Byerne Ansager, Kvie og Stenderup fandtes endnu større Hedestrækninger.

Med Undtagelse af Haverne ved Lindbjerggaard og Præstegaarden fandtes der næppe egentlige Haver, kun nogle smaa Indhegninger til Dyrkning af Kaal og enkelte andre Urter, og enkelte Pile eller Hylde paa Indhegningen. Iøvrigt ingen Trævækst, kun en 3 à 4 Steder noget Egekrat, samt hist og her nogle Vidjer.

Agerdyrkningen stod paa et meget lavt Standpunkt. Jorderne var udskiftede i det sidste Aarti af det 18. Aarhundrede, og enhver havde nu rigtignok faaet sin egen Jordlod at dyrke; men nogen regelmæssig og ordnet Drift kan endnu næppe være indført. De

dyrkede Arealer var for største Delen højtliggende, de lavere Strækninger laa for det meste som Hede, Mose og Overdrev. I Engene, hvoraf der ikke er saa ubetydelige Arealer i disse Sogne, havde Vandet frit Løb, hvor det helst vilde. Hvor Vandløbene ikke var saa store, at de selv havde skaaret sig et Bække- eller Aaløb i Jordsmonnet, flød Vandet især om Vinteren og i regnfulde Tider af Aaret ud over de lavere Steder og gjorde Engene sure og sumpige, saa Afgrøderne mange Steder indskrænkede sig til Star- og andre Halvgræsser.

Bygningerne var for største Delen smaa og simple; vel var der ikke saa faa med Grundmur af brændte Sten, men der var tillige en Mængde Bygninger med Bindingsværk, hvor Fyldingerne som Regel var enten raa Sten, eller „klinede“ Vægge. De opførtes paa den Maade, at der mellem Stolperne indsattes og fastgjordes Træstokke, der omvikledes med Halmbaand, hvorefter det blev slaaet fuld og tilklinet med æltet Ler. — Beboelseslejlighederne var tarvelige: lave Stuer med Lergulv; Bræddegulv var en stor Undtagelse, i min Drengetid var det i Ansager Sogn kun i Præstegaarden, Møllen, Kroen, et Par andre Gaarde og i en enkelt Stue i nogle faa Gaarde, at der fandtes Bræddegulv. Alkovesenge var almindelige, flere Steder var de forsynede med Skodder, saa man kunde udelukke den Smule frisk Luft, der i øvrigt kunde være i de smaa og lave Værelser. De fleste Steder fandtes 2 Senge i Dagligstuen, hvor man opholdt sig om Dagen og hele Husstanden om Vinteraftenerne, og hvor Familien eller Tyendet sov i Sengene om Natten. — Komfurer kendte man ikke, Vindovne var meget sjældne, derimod fandtes der en Del Bilæggerovne; men flere Steder havde

man de saakaldte „aabne Kakkelovne“, en Slags Kamin eller mindre Skorsten i Stuen, hvorfra Røgen gik ind i Køkkenskorstenen og ud igennem denne. Den afbenyttedes til Opvarmning af Værelset, samt til Kogning, Stegning og Tilberedning af det meste af Maden, og om Vinteraftnerne blev der lagt „Lysklyne“ til Ilden, der holdtes jævnt vedlige og lyste i Stuen. Husstanden samledes saa i en Halvkreds om denne, enhver med sit Haandarbejde. Værelset afbenyttedes saaledes baade som Dagligstue, Sovekammer og Køkken. Paa Gaarden var der for det meste et Sovekammer og en „Storstue“, derimod fandtes der sjælden en Mælkestue; hvor en saadan manglede, saa man i Dagligstuen Hylder langs Bjælkerne, mer eller mindre fuldt besatte af Mælkefade. Naar det erindres, at Maden tilberedtes i nogle af disse Stuer, som afbenyttedes til Dagligstue og Soveværelse, saa vil man forstaa, at der ikke kunde laves ordentligt Smør af den Mælk, og det var ogsaa undertiden en skrækkelig Vare, der produceredes. — Møblerne var ogsaa tarvelige, ligesom alle Køkkenredskaber. „Jydepotterne“ spillede her en stor Rolle og lavedes i mange forskellige Former til forskelligt Brug: Mælkefade, Gryder, Potter og Pander til Kogning og Stegning og, da Kaffe endelig kom i Brug, tillige Kaffekander. Man mente, og nogle gamle Koner mener maaske endnu, at Kaffen ikke smagte rigtig, eller at den i hvert Tilfælde smagte mindre godt, naar den ikke var tillavet i en sortbrændt Kaffekande.

Staldene var ligeledes yderst simple, paa sine Steder saa lave, at en fuldvoksen Mandsperson ikke kunde gaa fuldt oprejst. I Stedet for Loft var der „Hjald“ af gammelt Træ og Lægter, dækket med „Fla-

ver“; det er store Græstørv, gravede paa side Steder. Hist og her var anbragt en enlig Glasrude, saa man gik i et Halvmørke, naar Døre og Lemme vare lukkede.

Vogne, Plove, Harver og Avlsredskaber var simple og klodsede, Jernet var dyrt, og det kendtes for en stor Del paa alle Redskaber. — Ringe om Vognhjul kendtes ikke, men de fleste Vognhjul var dog nok beslaaede med Skinner af samme Længde som Fælgene, sømmede paa disse, saaledes at Skinnerne naaede sammen midt paa hver Fælg. Men man brugte ogsaa Arbejdsvogne uden Beslag paa Hjulene, kun Ring om Navene, ingen Møtring paa Akslerne men en „Lundstikke“, en Jernbolt, der sattes gennem Enden af Akslen. Stadsvogne havde man som Regel ikke; naar man skulde køre ud, saa vaskede man den bedste Arbejdsvogn, satte derpaa en dertil indrettet Vognfading og Agestole med Tremmesæder samt afstivede Bøjler af Ask til Rygstød; paa Sæderne lagdes „Agehynder“ af Vadmel, der var udstoppede med Hø, og Køretøjet var færdigt. Men havde man Tøj, der skulde benyttes paa Rejsen, eller der skulde gøres Indkøb af Smaating, havde man hertil et „Vognskrin“, en Kasse, der skraaede nedad ved begge Sider, afpasset efter Vognfadingen, og saa benyttedes det til Forsæde.¹ Plovene var store tohjulede Træplove med stor Træ-Muldfjæl til at stryge Furen til. Skovlene havde Træblade, og Træspaderne havde Jernforlæg.

Med Hensyn til Befolkningens Levemaade og Levesæt da levede man næsten udelukkende af de Produk-

¹ I 1858 fandtes i Ansager Sogn ingen, i Ølgod Sogn kun én Fjedervogn; paa faa Undtagelser nær har hver Husmand og Gaardmand nu sin Fjedervogn

ter, der avledes og produceredes paa Stedet. De væsentligste Fødemidler, man købte, var Fisk. Kaffe og Te kendte Bønderne næsten ikke, Brændevin tilvirkede de som Regel selv til deres egen Skade; den lette Adgang til Nydelsen heraf øgede og fremmede Drikfældigheden. Klæderne tilvirkede man selv; naar Vinteraftnerne kom, kartede Pigerne og Karlene, medens Husmoderen spandt Ulden og derefter Hørren. En stor Del vævede selv Tøjerne og farvede selv baade Garnet og Tøjet; nogle avlede og tilberedte selv Hørren. Naar man om Vinteraftnerne var færdig med Kartningen af Ulden, snoede Karlene Halmsimer til Tækkereb og bandt Kurve o. desl. Det gjaldt om at være selvhjulpen og at give saa faa Penge ud som muligt.

Skønt Stavnsbaandet var bleven løst og Jorderne udskiftede i Slutningen af det 18. Aarhundrede, tog det dog lang Tid ind i det 19., før der skete større og væsentlige Fremskridt. Grunden hertil var den ulykkelige Krig i Begyndelsen af dette Aarhundrede og Statens daarlige Finansvæsen, der endte med Statsbankerotten i 1813. Bondestanden var trykket af Skatter, Afgifter og Tiender, Priserne paa Landboprodukter var saa lave, at man næppe nu til Dags kan forstaa, hvorledes Bønderne under de daværende Forhold kunde klare disse Skatter og Afgifter. Smør kostede til sine Tider kun 4 Sk. Kurant¹ pr. Pd., endog midt i Tyverne kostede bedste magre Stude, der førtes til Marsken, 12 à 13 Rdl. Kurant² Parret. Produktpriser-

¹ 4 Sk. Kurant = 12¹/₂ Øre.

² 12 Rdl. Kurant 38 Kr. 40 Øre.

ne havde selvfølgelig Indflydelse paa Ejendomspriserne. Til Eksempel skal anføres, at St. Hejbøl i Ølgod Sogn, en Gaard paa ca. 6 Tdr. Hartkorn, hvorpaa der var opført et efter Datidens Forhold stort og solidt Stuehus, der havde kostet 6 á 700 Rdl. Kurant, blev solgt i Tyverne ved Tvangsauktion for 100 Rdl. Kurant, samt Omkostninger, Restancer af Renter og Skatter osv.

Ved Begyndelsen af Aarhundredet indskrænkede man sig for en stor Del til Dyrkningen af Rug paa de højtliggende Jorder. Sædskiftet var nærmest 1 Aar Byg (eller noget senere Boghvede) og 3 á 4 Aar Rug, hvorefter Jorden henlaa i flere Aar til Græs, uden Kløver eller andre Kulturgræsser. Paa de lavere Jorder dyrkedes kun Byg og Havre. Kornet solgtes, saavidt det kunde undværes fra det fornødne Føde- og Sædekorn; til Kreaturfoder anvendtes meget lidt, og kun det allerdaarligste Korn.

Indtil omkring ved 1830 skete intet nævneværdigt Fremskridt i Landbruget. Efter den Tid begyndte man med lidt Hedeopdyrkning og lidt Mergling; men det var dog først efter 1850, at Mergling af Agermarken blev mere almindelig, og den gennemførtes i de paafølgende 20 Aar. Samtidig hermed blev der sørget for en bedre Vandafledning; Engene afvandedes, og nogle Steder blev der gjort meget for deres Bevanding ved Overrisling. Agerjorden forsøgtes tørlagt ved Pilgrøftning, og efterhaanden gennemførtes Tørlægningen mange Steder ved Dræning. Disse Forbedringer lønnede sig godt. Mark og Eng gav rigere Afgrøder. Men endnu holdt man, navnlig i Førstningen, paa Kornsalget, og hvor man ikke i Tide fik Øjet op for, at man derved berøvede Jorden en Del af dens Kraft, gav det Tilbageslag, saa en Aftagen i Afgrøder kunde

spores flere Steder, hvad der efterhaanden tvang Landbrugerne bort fra Kornsalget. I første Del af Aarhundredet var Kartofflerne fra at være dyrkede i Haverne naaede frem til en Plads i Marken, dog uden nogen større Betydning, indtil en ung, oplyst Mand, Jørgen Nielsen i Hesselho, Tistrup Sogn, der i mange Maader var forud for sin Tid, fik anlagt en Kartoffelmølle; den efterfulgtes snart af en Masse større og mindre Anlæg af samme Slags¹. Kartoffelavlens fik derved et stort Opsving i Halvtredserne og indtil Slutningen af Tredserne; der kom saa et Tilbageslag, saa den Industri gik stærkt tilbage og omsider faldt fuldstændig bort. Grunden hertil var, at der blev forlangt af Kartoffelmøllerne, at de skulde opgive, hvor stor deres Produktion var; de troede, at der skulde lægges en Skat paa denne, og opgav den derfor saa lavt som muligt, nogle maaske endog langt under dens virkelige Størrelse. Det viste sig saa, at den opgivne Produktion langt fra var tilstrækkelig til Forbruget her i Landet, og de Industrier, der havde Brug for Kartoffelmel, fik nu udvirket, at den hidtil bestaaende Beskyttelsestold paa Kartoffelmel faldt bort. Kartoffelmøllerne saa sig nu ude af Stand til at konkurrere med de tyske Kartoffelmelsfabrikker og maatte mindske deres Produktion og tilsidst standse. — Saalænge denne Industri gik godt, var Kartoffelavlens meget lønnende. Prisen var som Regel omtrent 4 Kr. pr. Td., men det kunde maaske i Længden have været et tvivlsomt Gode med denne store Kartoffelavl og -Salg, hvis Jordernes Drift skulde være fortsat som dengang uden Hjelpegødninger. Noget anderledes vilde det stille

¹ Se en tidligere Artikel af Hr. Overlærer J. Olsen (i „Fra Ribe Amt“ 1905).

sig nu i det mere fremskredne Landbrug med dets nuværende Hjælpemidler; nu vilde det sikkert have været et Gode for Jyllands magre Egne, om Kartoflerne stadig kunde afhændes og leveres til en Pris af 4 Kr. pr. Td.

Skønt de første Aartier efter 1850 maa anses for en Fremskridtstid, saa var det dog forbeholdt den sidste Fjerdedel af Aarhundredet, at gøre de største og væsenligste Fremskridt. Man var nu kommen bort fra Kornsalget og kommen mere ind paa at skaffe sig Indtægterne gennem Husdyrbruget ved Salg af mere forædlede Produkter, Smør, Kød, Flæsk og Æg; man sørgede bedre for Husdyrenes Ernæring Vinter og Sommer. Man indrettede Bedriften herpaa, og for at kunne høste rigere Afgrøder bestræbte man sig for at sætte Jorderne i bedre Gødningskraft. Man var allerede begyndt med lidt Kunstgødning, hvis Anvendelse hurtig forøgedes, saa kom „Gødningsagenterne“ og spillede en Rolle en Tid og paaprakkede Forbrugerne daarlige Varer under velklingende Navne som „Fuldgødning“, „Sandjordsgødning“ o. s. v.; men efterhaanden spredtes Forstaaelsen af, at det var de enkelte Gødninger, som Superfosfat, Thomaslagge, Kainit eller Kali og Chilisalpeter, der var de billigste og værdifuldeste, og de fik almindelig Anvendelse. Man begyndte nu mere at lægge Vind paa Dyrkning af Foderurter og sørgede bedre for Udlægsmarken. Man saa nok hist og her Kløver og Timothe før Midten af Aarhundredet, og efterhaanden anvendtes noget engelsk Rajgræs; men først nu anvendtes mere alsidige Frøblandinger og almindelig Udsæd af Frø i Udlægsmarken. Omkring Aaret 1870 begyndtes enkelte Steder med lidt Roedyrkning, men kun højst ubetydeligt. Skønt

det maa anses for et af de betydeligste Fremskridt, saa varede det dog en Tid, inden det kunde vinde Indgang; men henimod Slutningen af Aarhundredet var Roedyrkningen naaet frem, om end ikke til saa stort et Udbytte, saa dog til lige saa store Arealer som i de bedre Egne af Landet. Man var nu ikke alene gaaet bort fra Kornsalget, men gik efterhaanden over til betydelige Indkøb af Foderstoffer, navnlig af de forskellige Kager, og der fodres nu stærkere og lægges særlig Vind paa Ko- og Svinehold.

Blandt de Ting, der har været medvirkende i den sidste Fremskridtsperiode, maa nævnes de forbedrede Samfærdselsmidler, lettere Omsætning og Andelsmejerierne. Det første Andelsmejeri i Danmark anlagdes i Hjedding, Ølgod Sogn, i Aaret 1882, det var lille og simpelt, men det har efterhaanden faaet større og større Tilslutning, er flere Gange udvidet og flyttes nu i Sommer (1905) til Ølgod Stationsby, hvor der opføres et stort og tidssvarende Mejeri. Særlig for de mindre Landbrug, hvortil man kan henregne omtrent alle paa denne Egn, har Andelsmejerierne haft den store Betydning, at der af Mælken produceres 1ste Klasses Varer, og den udbringes til højeste Pris, lige saa vel fra den lille som fra den store Bedrift. Uden dette vilde man næppe være naaet saa langt, som sket er, og næppe have kunnet klare Vanskelighederne i de for Landmændene mindre gunstige Tider i Slutningen af Aarhundredet, saa godt som man gjorde.

Det Fremskridt, som sammen med Træplantningen har givet Egnen en helt, anden Karakter og Udseende, er dog især Hedeopdyrkningen; herigennem er der sket et stort og kulturelt Fremskridt. Store Hedearealer er udstykkede fra Gaardene, saa Ølgod Sogn nu tæller 533

Oversigt over Tilvækst af Ejendomme i Ølgod Sogn fra 1800 til 1903 og Besætninger paa disse 1903.

Ejerlav	Beboede Ejendomme Aar 1800	Fra Aaret 1800 til 1850 er opret- tet ny Ejend. med Besætninger									Fra Aaret 1850 til 1903 er opret- tet ny Ejend. med Besætninger									Jordløse Huse	Beboede Ejendomme Aar 1903
		samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal				
		ny Ejen- domme	1 a 2 Heste	med 1 a 10 Kvægg.	ny Ejen- domme	2 a 4 Heste	med 10 a 20 Kvægg.	ny Ejen- domme	4 a 5 Heste	med over 20 Kvægg.	ny Ejen- domme	1 a 2 Heste	med 1 a 10 Kvægg.	ny Ejen- domme	2 a 4 Heste	med 10 a 20 Kvægg.	ny Ejen- domme	4 a 5 Heste	med over 20 Kvægg.		
Ølgod By (herund.Tarp og Katrineberg)	16	1		3	1	3	17				18	20	66	2	5	32				94	132
Præstegaarden (herunder Hedeager)	4				1	4	17				1	1	5	4	8	52					10
Gammelgaard	3	3	2	11										3	6	38				1	10
Vestkær	6	1	2	8	3	8	45				3	6	18	3	8	46				1	17
Hjædding	6	1	1	6							15	18	106	3	8	45				3	28
Ekknud	8	2	2	12							13	11	58	2	6	27				5	30
Mejlvang (herunder Rolighed)	2	3	7	28							1	2	10	2	5	36					8
Bøllund	2	4	2	12							1	1	3								7
Skærbæk Mølle	1										1	2	6								2
Vallund	7	1	1	3							14	16	69	3	8	38				1	26
Havlund	4	4	3	10							4	4	15								12
Forsomho (herunder Stiglund)	2	2	4	14							9	11	35	1	3	14					14
Østbæk	7										5	3	10	1	2	14				5	18
Harkes	2	1	2	5							5	5	6							5	13
Hjullund	2	1		3							4	6	19								7
Grønfeldt	3										3	1	4								6
Vognslund	10										6	6	16							2	18
Agersnap Bys vestre Del	11	4	6	25							3	3	18							2	20
Medum	3	1	2	8																	4
List Bys vestre Del	4	2	1	8	3	5	37				2	1	5	1	2	13				2	14
Bejsnapgaard	1																				1
Lindbjerggaard og derfra udstykkede Ejendomme Vest for Bækken (her- under Thorlund, Frøsigshus, Frø- sigsholm, Katrinelund, Hallansnap, Norberggaard, Stoltenborg og Lind- bjerg Mølle)	10	5	4	34	4	6	60	1	4	21	5	5	24	2	4	26				6	33
Ølgod Sogns østlige Del, Øst for Bækken forbi Lindbjerggaard til Hoven Skel.																					
Hungebjerg	1				2	5	36							2	5	31					5
Udstykkede Ejendomme fra Lindbjerg- gaard (herunder St.Grønlund, Bjerre- gaard, Jepsborg)	3	6	10	43	8	19	119	2	10	43	7	6	36	7	19	100				4	37
Udstykkede Ejendomme fra List		2	2	16	2	6	28				2	2	10	2	5	25				2	10
do. fra Bejsnapgaard		1	2	8	2	5	22				3	3	14	1	3	11					7
do. fra Agersnap		5	10	36	2	5	23				5	5	27	0							12
Hedehusene	2	1	2	9							7	8	39	1	2	11					11
Hejbøl	2				1	5	20				16	27	107	1	4	13				1	21
	122	51	65	302	29	71	424	3	14	64	153	173	726	41	103	572				134	533

Oversigt over Tilvækst af Ejendomme i Ansager Sogn fra 1800 til 1903 og Besætninger paa disse 1903.

Ejerlav	Beboede Ejendomme Aar 1800	Fra Aaret 1800 til 1850 er opret- tet ny Ejend. med Besætninger									Fra Aaret 1850 til 1903 er opret- tet ny Ejend. med Besætninger									Jordløse Huse	Beboede Ejendomme Aar 1903
		samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal			samlet Antal							
		ny Ejen- domme	1 a 2 Heste	med 1 a 10 Kvæg.	ny Ejen- domme	2 a 4 Heste	med 10 a 20 Kvæg.	ny Ejen- domme	4 a 5 Heste	med over 20 Kvæg.	ny Ejen- domme	1 a 2 Heste	med 1 a 10 Kvæg.	ny Ejen- domme	2 a 4 Heste	med 10 a 20 Kvæg.	ny Ejen- domme	4 a 5 Heste	med over 20 Kvæg.		
Ansager	16	9	12	42	4	10	46				24	36	110	1	2	11				36	90
Kvie	16	7	10	45							41	45	199	5	11	67					69
Stenderup	15	4	7	26	2	5	27	1	4	22	47	63	254	7	18	94					76
Uddegaard	1										2	2	7	1	2	12	1	3	25		5
Mølbygaard	1										2	2	10	2	4	28					6
Rotviggaard	1	2	3	15	1	3	13				1	1	2								5
Tiphede	1							1	2	21	1	1	6								3
Aalling	8										9	10	53	4	9	51					21
Lund og Gejlgaard	6										8	13	53	8	18	123	2	7	57		24
Lærkeholt	6	3	3	18	2	4	24				5	7	43	7	16	95	3	9	68		26
Skovlund	7				1	3	17				9	13	64	5	13	69	4	20	123	17	43
	78	25	35	146	10	25	127	2	6	43	149	193	801	40	93	550	11	42	298	53	368

Ølgod:

Tilvæksten i Aarhundredet er saaledes i alt 411 Ejendomme med Besætninger tilsammen 426 Heste og 2088 Kreaturer.

Ansager:

Tilvæksten i Aarhundredet er saaledes 290 Ejendomme med Besætninger tilsammen 394 Heste og 1965 Kreaturer.

Med Undtagelse af, at det for Ansager, Kvie og Stenderup Byers Vedkommende har været noget vanskeligt at udrede, hvilke Ejendomme der hørte til første eller anden Halvdel af Aarhundredet, og for nogle faa i de samme Byer at klargøre, hvilke af de nuværende Ejendomme der hørte til de gamle eller til de ny, hvilket sidste mulig kan have foraarsaget en forholdsvis meget lille Unøjagtighed med Hensyn til de ny Besætningers Størrelse, saa maa de anførte Tal iøvrigt betragtes som fuldtud nøjagtige.

Hvor der er Tale om Beboelser, er der regnet med selvstændige Ejendomme, uden Hensyn til, om de er beboede af én eller af flere Familier.

Beboelser eller omtrent $4\frac{1}{4}$ Gang saamange, og Ansager Sogn 368 Beboelser eller omtrent $4\frac{1}{2}$ Gang saamange som for 100 Aar siden.

Hedeopdyrkning har først haft Fremgang af nogen Betydning i Ølgod Sogn, og den Ejendom, hvorfra der er udstykket de fleste Ejendomme, er Hovedgaarden Lindbjerggaard. Der var allerede før det 19. Aarhundredes Begyndelse udstykket 8 Gaarde og 3 Huse fra denne; ved den ny Matrikels Indførelse var der fra den udstykket i alt 18 Gaarde og Huse; i Slutningen af Halvtredserne solgtes igen betydelige Hedearealer derfra, hvoraf oprettedes fem større Husmands-lodder. I 1875 blev der solgt Ager og Eng fra Gaarden for over 80,000 Kr.; heraf oprettedes dog kun én selvstændig Ejendom, saa den smukke og værdifulde gamle Herregaards Størrelse er reduceret til en almindelig Bondegaards. Med Undtagelse af den sidste Udstykning har Udstykningerne i det 19. Aarhundrede ikke berørt Gaardens dyrkede Arealer i nogen nævneværdig Grad. En Del af Parcellerne fra Lindbjerggaard er atter udstykkede, saa der nu findes i alt 70 Beboelser paa Lindbjerg Mark.

Hedeopdyrkningen i Ansager Sogn varede det noget længere med, inden den fik nogen Betydning; først efter Aaret 1860 begyndte man rigtig at tage fat, men saa gik det ogsaa med stærke Skridt. Hvad der før den Tid hæmmede, var, at en stor Del af Sognet var Fæstegods til Nørholm. Til Fæstegaardene laa der store og gode Hedestrækninger, særlig til Skovlund og Lund, hvoraf Fæsterne kun havde ganske ringe Udbytte. Foruden at de bjærgede deres Brændsel deri, havde Hvermand i de nævnte Byer en Flok Kreaturer og Faar, dels egne, dels „Tejtfaar“, det vil sige

fremmede Faar, der mod Betaling græssedes sammen med Ejerens egne i Heden, hvor det skarpe Hede- og Mosegræs kun var tarvelig Ernæring for disse. Til Eksempel skal jeg anføre, efter hvad der er mig meddelt, at i en Aarrække var den faste Betaling for Sommergræsning af et „Tejtfaar“ 6 Sk. Kurant¹; naar der saa toges Hensyn til, at der skulde lønnes og kostes en Vogterdreng til Kreaturenes og Faarenes Pasning, maa Udbyttet have været meget smaat. Men først i Tredserne afhændede Kammerherre Rosenørn-Teilmann til Nørholm samtlige Fæstegaarde til Selvejendom. Hederne fik nu en anden Værdi; man begyndte straks at udstykke disse fra Gaardene, og efterhaanden afhændedes Parcellerne. Salget af disse bragte en Del af Ejerne lige saa meget, som de havde betalt for hele Gaardens Overdragelse til Selvejendom; for de yngre Fæstere var det især en stor Fordel, de havde nu Gaardene som Selvejendomme, frigjorte for forskellige med Fæstevæsenet forbundne Afgifter og Byrder, og til fri Raadighed, hvor de kunde øve deres Evner og Kræfter i Frihed og tage fat paa Gaardens Forbedring. Og der toges rask fat, endnu ikke mindre ude paa Heden, hvor unge Folk, som Regel uden synderlig Kapital, men med saameget mere Kraft og Mod, tog rask fat paa dens Opdyrkning. God Mergel fandtes i Heden, og snart forvandlede store Strækninger af den brune Hede til gode Agerjorder. Paa den store Hede Skovlund og Lund er Lyngen forsvunden ved Slutningen af Aarhundredet; man ser kun frodige Agre med Korn, Roer og Græs, flere Steder indhegnede med Plantninger, gode velbyggede Gaarde med Haver ligger spredte over Egnen, og gaar vi ind paa en af de

¹ 6 Sk. Kurant — 19 $\frac{1}{8}$ Øre.

største, finder vi en fortrinlig Besætning af 5 Heste, 15 Malkekøer og 23 Stk. Ungkvæg, alt i fortrinlig Stand. Manden, der har pløjet den første Fure her, har nu afstaaet Gaarden, men han bor der endnu og er endnu en kraftig Mand; han har begyndt paa Heden uden syn-derlig Kapital, men han vidste at gøre sine Beregninger, saa det stadig gik fremad og gav et godt Resultat. Gaar vi til hans Nabo, en yngre Mand, saa finder vi ogsaa her en god Besætning af 5 Heste, 14 Malkekøer og 14 Stk. Ungkvæg. Mandens Forældre begyndte paa Heden med en meget beskeden Kapital og arbejdede sig frem til Velstand, Gaarden er allerede for en stor Del ombygget, nyt smukt Stuehus med Skifertag, ny Stald, Lade og Gødningshus. — Staar vi ved disse Ejendomme, kan vi, der færdedes gennem denne Lynghede for ca. 40 Aar siden, kun beundre Fremskridtet, og Folk i Almindelighed kan maaske fristes til at spørge: „Staar vi paa den jyske Hede?“ Endnu skal jeg nævne et Par unge Folk, der slog sig ned paa Heden for knap 40 Aar siden; de havde kun 100 Kr. at begynde med, de fik bygget sig et Hus og tog fat paa Opdyrkningen, der var gennemført efter en Snes Aars Forløb. Ejendommen afstod de saa til en Datter og Svigersøn, købte en anden Hedelod og tog fat paa ny paa Opdyrkningen. Paa deres første Ejendom holdes nu 4 Heste, 8 Malkekøer og 7 Stykker Ungkvæg, og den anden Ejendom er omtrent af samme Størrelse. — Endnu kunde nævnes flere smukke Resultater af Hedeopdyrking. Jeg skal dog ikke fordybe mig i flere Enkeltheder, men tilføje, at den store Tilvækst af beboede Ejendomme i Ølgod og Ansager Sogne er paa yderst faa Undtagelser nær opstaaet paa Heden. Nogle en-

kelte Gaarde paa det forhen dyrkede Areal er nok delte i 2 Ejendomme, men i et saa lille Antal, at det er uden videre Betydning. Enkelte Steder kan der ogsaa være lidt dyrket Areal fulgt med en Hedeparcel; tilsammen er det dog ikke saa store Arealer, at de kan veje op mod de opdyrkede Hedearealer, der endnu hører under de oprindelige Gaarde. Gennem Aarhundredet er Besætningerne som Regel fordoblede, og flere Steder mere.

For at tydeliggøre Resultaterne af den store Hedeopdyrkning, der har fundet Sted i disse Sogne, findes ovenfor en skematisk Oversigt over, hvor mange beboede Ejendomme der fandtes i hver By Aar 1800, og hvor stor Tilvæksten har været til 1850 og fra den Tid til 1903. — De nøjagtigste Oplysninger er tilvejebragte paa forskellig Maade, og med Undtagelse af, at der kan have været enkelte Huse paa Lejejord, hvorom der vanskelig har kunnet skaffes Oplysning, vil de anførte Tal stemme med de virkelige Forhold. — De anførte Størrelser af Besætninger paa de ny Ejendomme er velvilligst meddelte af Vurderingsmændene for Ejendomsskyld og passer for Aaret 1903, af hvilken Grund de 3 Aar af det ny Aarhundrede er medtagne. For særlig at kunne paavise den store Hedeopdyrkning i den østlige Del af Ølgod Sogn, findes Tilvæksten anført for sig; Beboelsernes Antal er her vokset fra 8 til 103, og paa de ny Ejendomme holdes Besætninger med tilsammen 170 Heste og 827 Kreaturer. I alt viser Fremgangen sig at være for Ølgod Sogn 411 ny Ejendomme med Besætninger, tilsammen 426 Heste og 2088 Stk. Hornkvæg, og for Ansager Sogn 290 ny Ejendomme med Besætninger tilsammen 394 Heste og 1965 Kreaturer. — Det bemærkes, at Ejendomme

med Jordtilliggende, men uden Besætning, er opførte som jordløse Huse. Det store Antal af jordløse Huse i Byerne Ølgod, Ansager og Skovlund bebos for største Delen af næringsdrivende, handlende og Haandværkere.

Jævnside med Hedeopdyrkningen skal nævnes Træplantning og Havebrug. Takket være Hedeselskabet er der ved dets Vejledning og Bistand tilplantet ikke ubetydelige Arealer af Heden, saaledes i Ølgod Sogn: Ølgod Plantage c. 140 Tdr. Land, Ølgod Kommuneplantage c. 100 Tdr. Land, Hejbøl Plantage paa 123 Tdr. Land, Øster Hejbøl Plantage c. 20 Tdr. Land, Voguslund Plantage c. 90 Tdr. Land, der dog ikke er fuldt tilplantet, Hedeager Plantage 12 Tdr. Land, Vallund Plantage c. 12 Tdr. Land og i Ansager Sogn: Ansager Plantage 455 Tdr. Land. — Skønt der i Havebruget er sket store Fremskridt, saa kan det vel nok siges, at det er langt fra, som det bør og skal være; dog findes der nu Haver ved hver Gaard og hvert Husmandssted, med mer eller mindre gode Læplantninger, en Del Frugttræer og Buske, og der dyrkes nu stadig flere og flere Køkkenurter. Ogsaa Hegnsplantningen er gennemført mange Steder og fortsættes, hvor det endnu staar tilbage; hertil har Have- og Plantningsforeningerne ydet deres gode Medvirkning. — I det hele taget er Træplantningen saavel i Hede som i Have og paa Hegn fremmet saaledes, at det giver Egnen en helt anden og venligere Karakter, og dette Arbejde fortsættes, saa Egnen stadig forskønnes. —

Kaster man et Blik tilbage og ser paa de Forhold, hvorunder Befolkningen levede ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, og hvorledes Forholdene nu er, ser man en forbavsende Forandring. Man vil her se,

at en Kulturstrømning har haft en gennemgribende Indflydelse paa alt og alle. Man vil ikke her som mange Steder paa Øerne finde saa meget af det gamle, man kunde fristes til at sige: her er alt blevet nyt. Her findes nu almindelig større og solidere Bygninger, Beboelseslejlighederne er større med lysere og luftigere Værelser, smaa saavel som større godt udstyrede og hyggeligt indrettede. Ligeledes er Befolkningens Levevis i det hele meget betydelig forandret; at leve af Stedets egne Produkter er traadt meget i Baggrunden, ligesom man heller ikke udelukkende indskrænker sig til Brugen af hjemmelavede Klæder.

Alle disse mange og store Fremskridt har selvfølgelig medført store Udgifter, og Gælden er vokset meget betydeligt, saa det store Flertal har store Renteudgifter, hvortil kommer, at de kommunale Udgifter er fordoblede flere Gange. En fremvoksende Luksus, hvoraf en Del er bleven til Livets Fornødenheder, medfører betydelige Udgifter; det samme gælder der, hvor fremmed Arbejdskraft er nødvendig. Vil man sammenligne Prisforholdene i Midten af Aarhundredet med de nuværende, vil det ses, at Landmændene for at skaffe Balance desuden er nødte til at producere og sælge flere Gange saamange Varer nu som for 50 Aar siden, for at de kan dække Renter, kommunale Afgifter, Folke- og Arbejdsløn, for ikke at tale om de meget forøgede Husholdningsudgifter. Der kræves derfor nu af Landmændene langt større Dygtig, Indsigt og Forstaaelse af, hvorledes de paa den hensigtsmæssigste Maade kan skaffe et godt Udbytte af

deres Bedrift og derved opnaa Balance mellem Indtægt og Udgift. — I Aaringer med gode Produktpriser gaar det som Regel, i sløje Tider kniber det for mange af dem, der sidder for de største Udgifter.

Almenoplysningen er stegen overordentlig meget, takket være en bedre Skoleundervisning og Højskolerne, ligesom der ud fra vore Landbrugsskoler og gennem Kursus, Foredrag og Landbrugspressen er spredt mange nyttige Kundskaber ud blandt Landmændene.

Man maa sikkert have Lov at sige, at alle i det sidste Aarhundrede gennemførte store, gode og gavnlige Fremskridt er til Ære for dem, af hvem de er gennemførte; der har været en fast Vilje og en ærlig Stræben for at naa frem til bedre Kaar og større Velvære. Om Befolkningen trods alle Fremskridt — er bleven lykkeligere, er jo et andet Spørgsmaal. Hovedsagen er og bliver: om man er tilfreds med de Kaar, hvorunder man lever. Gid flere og flere i vort kære Fædreland i kommende Dage maatte naa frem hertil!

Hans Pedersen i Novrup.

Et Livsbillede fra Esbjerg-Egnens Fortid.

Af Lærer **H. P. H. Novrup** i Alslev.

I den sidste Halvdel af det attende Aarhundrede boede i Rørkær, Jerne Sogn, paa den Gaard, der nu ejes af N. P. Sillasen, en Mand, der hed Peder Sørensen. Han havde tre Sønner, Søren, Hans og Niels samt en Datter Johanne. Hans Hustru Anne var en viljestærk og dygtig Kvinde. Peder Sørensen døde temmelig tidligt, og Anne sad Enke i mange Aar, inden hun afgav Gaarden. Den ældste af Sønnerne, Søren, skulde jo efter Datidens Skik have Gaarden men Moderen var ikke rigtig til Sinds at afstaa den saa tidligt. Saa traf det sig saa heldigt, at Søren kunde faa baade Kone og Gaard et andet Sted. Med en lille kontant Udbetaling lod han sig nøje og rejste til Kjersing. Det var Annes Mening, at Niels skulde have Gaarden; han var den yngste og ret hendes Dreng, med ham kunde hun faa det, som hun vilde, og det satte hun megen Pris paa. Anderledes med Hans, han vilde helst raade sig selv og have sin Vilje sat igennem. Allerede tidligt ytrede sig en betydelig Handlekraft og Energi.